

УДК 81'243+81'271:338.48-057.21

Чейпеш Іванна

Ужгородський національний університет

Іншомовна комунікативна культура фахівців туристичної сфери з позиції діяльнісного підходу до її формування

В статті розкриті окремі аспекти іншомовної комунікативної культури, дотичні до професійної діяльності фахівців туристичної сфери. З позиції діяльнісної концепції культури й мови поданий аналіз іншомовної комунікації в контексті завдань міжнародного туризму, зокрема: налагодження міжкультурних контактів народів і етносів, що різняться не тільки мовою, але й ментальними особливостями, національним характером, етнічними й соціальними стереотипами світобачення. Обґрунтована роль іншомовної комунікативної культури у формуванні акультурації як індивідуальної професійної якості фахівців нової генерації.

Ключові слова: іншомовна комунікативна культура, діяльнісний підхід, туристична сфера професійної діяльності, акультураційна модель взаємодії.

Чейпеш І. Иноязычная коммуникативная культура специалистов туристической отрасли с позиции деятельностного подхода. В статье раскрыты отдельные аспекты иноязычной коммуникативной культуры, касающиеся профессиональной деятельности специалистов туристической отрасли. С позиции деятельностной концепции культуры и языка дан анализ иноязычной коммуникации в контексте заданий международного туризма, в частности: установление межкультурных контактов народов и этносов, различающихся не только языком, но и ментальными особенностями, национальным характером, этническими и социальными стереотипами

мировосприяття. Обоснована роль іноязычної комунікативної культури в формуванні акультурації як індивідуального професійного качества спеціалістів нової генерації.

Ключевые слова: іноязычная комунікативная культура, діяльнісний підхід, туристическая сфера професійної діяльності, акультураційна модель взаємостношеній.

Cheypesh I. Foreign communicative culture of the tourism specialists based on the activity approach towards its formation. *The article reveals some aspects of the foreign communication culture, which are tangent to the professional activity of tourism specialists. From the standpoint of the active concept of culture and language, an analysis of foreign communication in the context of the tasks of international tourism is presented, in particular: the establishment of intercultural contacts between peoples and ethnic groups, differing not only in language but also in the mental, national, ethnic, and social stereotypes of the worldview. The role of foreign communication culture in formation of acculturation as an individual professional quality of the specialists of the new generation is substantiated.*

Keywords: foreign communicative culture, activity approach, professional tourism, acculturative interaction model.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Перед сучасною вищою освітою усе гостріше постає дилема пріоритетних домінувальних професійних якостей майбутніх поколінь фахівців. Однією з таких вважається іношомовна комунікативна культура. Тому розгляд туризму в аспекті комунікації культур потребує тлумачення цілого ряду складних питань, які стосуються перспектив розвитку людської культури і взаємодії, адже основна функція туристичної діяльності – розширення й закріплення каналів комунікації між різними соціумами в умовах відкритого інформаційного простору та полікультурного середовища життя. Ці проблеми намагається розв'язати педагогіка туристичної комунікації, яка досліджує комунікацію в процесі здійснення туристичної діяльності і її вплив на виховання та освіту особистості фахівця означеної сфери. В даному контексті актуалізується проблема діяльнісного підходу до формування іношомовної комунікації, зокрема таких її складових, як етика комунікації в туризмі, культура міжособистісної взаємодії, культура ділового іношомовного спілкування та ін., адже діяльнісне перетворення культури в індивідуальні домінувальні якості визначає ступінь духовності людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Досліджуючи генезу поняття «культура» на основі філософських праць М. Кагана, Є. Маркаріяна, В. Межуєва, А. Могильного, П. Флоренського та ін., спираємося на твердження вчених про те, що термін «культура» до ХУІІІ ст. вживався в словосполученнях, що означали функцію чого-небудь: *cultura juris* (вироблення правил поведінки), *cultura sciential* (набування знань, досвіду), *cultura literarum* (удосконалення мови) [5, с.7]. В пізніші періоди широкого вжитку набули словосполучення «культура праці», «культура

обслуговування», «культура мислення», «культура мови». Зазначені словосполучення підкреслюють діяльнісну природу культури й одночасно характеризують якісний показник або високий рівень оволодіння тим чи іншим видом діяльності. У нашому розумінні вислів «комунікативна культура» вказує на високий рівень володіння комунікацією як видом людської діяльності. Наведемо кілька дефініцій, які відображають діяльнісну концепцію культури, з якою тісно пов'язаний розвиток особистості людини, її активна творча діяльність, в тому числі й професійна: культура – це спосіб саморозвитку людини, розгортання й самореалізації її сутнісних сил (М. Злобін, Л. Коган, В. Межуєв); культура – це спосіб людської діяльності (Е. Маркарян); культура – це характеристика творчої діяльності людини, що визначається цілісністю та інтегративністю (В.Бажанов, Е.Верб, Л.Волович).

На діяльній природі мови й комунікації акцентують увагу автори лінгвістичних і психолого-педагогічних праць. До прикладу, Є. Шубін, досліджуючи іншомовну діяльність, вказує на важливість тих компонентів, які вирізняють людину, спроможну до мовленнєвої комунікації на певній мові, від людини, полишеної цієї здатності. А відмінність у здатності до іншомовної комунікативної діяльності називає «комунікативною навченістю» і розуміє її як сукупність психофізіологічних характеристик, які забезпечують участь в іншомовній мовленнєвій комунікації [11, с.18]. На його думку, комунікативна навченість – це те, що повинно бути розвинене в суб'єкта, який вивчає іноземну мову, щоб він міг стати учасником обміну інформацією на даній мові.

Цікавим є твердження О. Максименко про те, що сучасні умови життя (інтенсивні міжнародні контакти, розширення комунікативного простору) спонукають розглядати іншомовну комунікативну діяльність як узвичаєну складову трудової діяльності, яка здійснюється упродовж усього свідомого життя людини [4]. В будь-якій сфері діяльності, за переконанням О. Семенюка, мовна комунікація полягає в створенні, обміні та інтерпретації повідомлень за допомогою мови та позамовного контексту з метою досягнення змін у поведінці чи свідомості суб'єктів комунікації, необхідних для спільної діяльності [8, с.230].

Здійснюючи проєкцію значених положень на професійну туристичну діяльність, іншомовну комунікативну культуру доцільно розглядати в якості обов'язкової передумови міжкультурного та міжособистісного спілкування, професійно й гуманістично зорієнтованого, що забезпечує самодостатність фахівців відповідної галузі в полікультурному комунікативному просторі.

Метою статті є аналіз іншомовної комунікативної культури з позиції діяльнісного підходу до її формування та проєкція структурних компонентів на професійну туристичну діяльність.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що регуляторами будь-якої діяльності особистості завше виступають культурні цінності, оскільки людина, з одного боку, є їх споживачем, а з іншого, – творцем. Тому «кожній людині необхідно самій зрозуміти, в межах якої культури вона

здійснює свою життєдіяльність» [12, с.255]. В іншомовній комунікації цілком закономірною є рефлексія щодо диференціації культурних цінностей на «свої» і «чужі». Орієнтування індивіда в культурних цінностях можливе за наявності двох позицій:

а) споглядально-пізнавальної (людина вивчає світ у його багатоманітності);

б) активно-перетворювальної (збереження і примноження культурних цінностей) [2].

У міжкультурній дидактиці діяльнісний підхід вперше обґрунтувала І. Зимня. Його суть полягає в тому, щоб, «вивчаючи іноземну мову, навчати іншомовної діяльності в сукупності засобів і способів її реалізації» [1, с.35]. Тобто мова йде про вивчення іноземної мови як засобу комунікації.

Отже, якщо діяльність є способом взаємодії людини з навколишнім світом, то процес формування іншомовної комунікативної культури є, на нашу думку, комунікативною діяльністю особистості, спрямованою на пізнання світу крізь призму особливостей нерідної мови й культури. Водночас іншомовна комунікативна культура є предметом дослідження педагогіки міжнародного туризму, мета якої – вивчення загальних закономірностей і локальних особливостей туристичної діяльності в різних країнах світу. В коло проблем зазначеної галузі входять питання міжкультурної комунікації, налагодження міжкультурних контактів народів і етносів, що різняться не тільки мовою, але й ментальними особливостями, етнічними й соціальними стереотипами світобачення. Однак цим та іншим питанням міжкультурної комунікації, як підкреслюють дослідники, поки що не надається достатньої наукової уваги [7].

Між тим, аналізуючи іншомовну комунікативну культуру в контексті міжнародного туризму, доречно звернутися до поняття «етноконтактна ситуація». Основою останньої є суб'єкт-суб'єктна взаємодія, у якій суб'єктами комунікативної діяльності та пізнання виступають етнічні групи або ж їх представники [9]. Етноконтактна ситуація поєднує щонайменше дві групових позиції, кожна з яких спирається на власний соціокультурний досвід, в тому числі й на етнічні стереотипи. Зазвичай етнічний стереотип виступає чинником консолідації. Якщо ж у його структурі відбуваються зрушення в результаті накопиченого негативного емоційного досвіду, то це призводить до етнічних упереджень і забобонів.

Етнічні упередження – це перехідні утворення між такими стійкими структурами, як етнічний стереотип та етнічний забобон. Передумовою формування упереджень є тенденція до перебільшення розбіжностей між своєю та чужими культурами, в результаті чого, як правило, має місце зміщення позитивного балансу у сфері соціальної перцепції на користь власного етносу.

Прикладом упередженого ставлення до представників чужої культури на основі ustalених стереотипів слугує епізод міжкультурної комунікації, описаний С. Тер-Мінасогою у книзі «Війна і мир мов і культур»: «На

фуршеті в перерві конференції з міжнародних відносин навпроти американця сидів чоловік, що виглядав як представник Азії. Щоб розпочати дружню розмову, американець дуже голосно і на дуже примітивній англійській вигукнув: «Like food?» Азіат кивнув і промовчав, після чого його запросили до виступу, представивши як відомого вченого-економіста з престижного університету. Після виступу, виголошеного бездоганно англійською, він повернувся на місце і спитав американця дуже голосно: «Like talk!» [10, с.44].

Аналіз ситуації спонукає до лаконічного висновку: неадекватна комунікативна поведінка американця в міжкультурному діалозі спричинена неправильними стереотипами про «іноземців» з Азії як про людей примітивних, з якими слід говорити на примітивні теми, не дотримуючись ритуальної комунікації. Крім того, з епізоду стає зрозуміло, що в міжкультурних контактах синхронізуються два основних засоби комунікації – мова й культура.

Педагогічний аспект досліджуваної проблеми вимагає відповіді на закономірне запитання: яким чином наявність упереджень в самосвідомості особистості впливає на рівень взаємсприйняття та взаєморозуміння у процесі іншомовної комунікації? Насамперед вони можуть викликати такі форми поведінки суб'єктів, як уникнення спілкування з представниками певних етнічних спільнот чи ухилення від міжетнічних контактів у поокремих сферах життєдіяльності. Їх основна причина – накопичення негативного стимулу і важливість або ж соціальна значущість етноконтактної ситуації.

В контексті професійної діяльності в туристичній сфері стереотипи цікаві не лише як соціально-груповий феномен, але й як феномен індивідуального рівня через те, що зустріч кожного конкретного індивіда з новою культурою вимагає від нього певного ставлення до цього факту і певних форм адаптації до умов перебування в новому середовищі або, інакше кажучи, вироблення певної акультураційної стратегії.

Варто зазначити, що акультураційна стратегія – це форма прийняття носіїв чужої мови й культури. Дослідники виокремлюють три різних аспекти цієї проблеми:

а) акультураційні аттітюдні – це ставлення й оцінки, що формуються в індивіда щодо власної та нової культур і визначатимуть вибір поведінкової моделі в міжкультурній комунікації;

б) зміни в поведінці, які вже сталися завдяки вибору певної акультураційної стратегії;

в) акультураційний стрес – це суб'єктивні наслідки, які виникають у процесі реалізації певної акультураційної стратегії, і способи їх подолання.

В професійній туристичній діяльності позитивний акультураційний досвід забезпечується рівнем сформованості у фахівців іншомовної комунікативної культури, що виявляється в «умінні здійснювати комунікацію відповідно до норм, які історично склалися в даній мовній спільноті, із врахуванням психологічних механізмів впливу на адресата з допомогою

лінгвістичних засобів і способів реалізації комунікації з метою досягнення спрогнозованого найефективнішого прагматичного результату» [7, с.24].

Зауважимо, що, виробляючи нову акультураційну модель, не варто забувати про те, що в процесі психічної діяльності людина передусім підпорядковується нормам традиційності, не завжди усвідомлюючи власну практичну діяльність як традиціоналізований досвід. За переконанням В. Куєвди, традиційні норми «потрібно сприймати як життєзабезпечуючий чинник існування, тому що їх нехтування гальмує повноцінну самореалізацію людини, приводить її до глибинних суперечностей із власною ментальною природою» [3, с.17].

Отже, іншомовна комунікативна культура з позиції діяльнісного підходу розкриває кілька важливих для туристичної професійної діяльності аспектів готовності фахівців означеної сфери до комунікації на високому культурному рівні.

Висновки. Дослідження діяльнісного підходу і наш власний досвід викладання іноземної мови за фаховим спрямуванням дозволяють стверджувати, що іншомовна мовленнєва діяльність, представлена усними і писемними формами спілкування (говоріння, аудіювання, читання, письмо) слугує основою для формування іншомовної комунікативної культури. Іншомовна комунікативна культура в туристичній сфері діяльності – це важлива особистісна якість фахівців нової генерації, що передбачає не тільки знання мовних засобів вираження та культурологічних знань, але й здатність та готовність розуміти ментальність носіїв іноземної мови для адаптивної поведінки в різних комунікативних ситуаціях. Складність полягає в тому, що іншомовна культура за своєю природою завжди зберігає національно-специфічні ознаки, засвоєння яких для представників інших культур навіть за умови достатнього володіння мовними засобами викликає чималі труднощі. Мета діяльнісного підходу у формуванні іншомовної комунікативної культури полягає в трансформації професійної діяльності в основу, засіб і вирішальну умову становлення особистості фахівця щодо вироблення акультураційної моделі взаємодії в туристичній сфері діяльності.

Перспективи подальших пошуків у дослідженні даного напрямку пов'язані з дослідженням механізмів ефективного іншомовного спілкування в професійній туристичній діяльності для досягнення необхідного рівня згоди та співпраці.

Список використаних джерел:

1. Зимняя И.А. *Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке* / И.А.Зимняя. – М., 1978. – 162 с.
2. Крылова Н.Б. *Очерки понимающей педагогики* / Н.Б.Крылова, Е.А.Александрова. – М.: Народное образование, 2003. – 448 с.
3. Куєвда В.Т. *Традиційність як спосіб буття людини* / В.Т.Куєвда. – К.: Знання, 1998. – 23 с.

4. Максименко О. Принципи професійно орієнтованого навчання іноземних мов у Західній Європі / О.Максименко // Рідна школа. – 2005. – № 9 –10. – С.78 – 80.
5. Могильний А.П. Культура і особистість / А.П.Могильний. – Культура і особистість. – К.: Вища школа, 2002. – 304 с.
6. Мудрик А.В. Общение как фактор воспитания школьников / А.В.Мудрик. – М.: Педагогика, 1984. – 112 с.
7. Сакун Л.В. Теория и практика подготовки специалистов сферы туризма в развитых странах мира: Монография / Л.В.Сакун. – К.: МАУП, 2004. – 399 с.
8. Семенюк О.А. Основи теорії мовної комунікації: Навч. пос. / О.А.Семенюк, В.Ю.Паращук. – К.: ВЦ «Академія», 2010. – 240 с.
9. Солдатова Г.У. Установочные образования в этноконтактной ситуации / Г.У.Солдатова //Духовная культура и этническое самосознание. – Вып. 1. – М., 1990. – С. 221–241.
10. Тер-Минасова С.Г. Война и мир языков и культур: Вопросы теории и практики межъязыковой и межкультурной коммуникации / С.Г.Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2008. – 344 с.
11. Шубин Е.П. Языковая коммуникация и обучение иностранным языкам / Е.П.Шубин. – М.: Просвещение, 1972. – 349 с.
12. Якса Н.В. Основи педагогічних знань. Навчальний посібник / Н.В.Якса – К.: Знання, 2007. – 358 с.